

Секція 4. Теорія і методика професійної освіти

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Повідайчик О.С.

Доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасне століття характеризується глобальними соціальними трансформаціями, спричиненими науково-технічним прогресом, розвитком новітніх засобів інформаційних і комунікаційних технологій, що призводить до ускладнення і швидких змін у всіх сферах життя людей. В Україні, поряд з докорінними перетвореннями в політичній і економічній галузях, спостерігається стрімке зростання соціальних проблем населення, які актуалізують розвиток соціальної роботи як професії, покликаної забезпечити соціальний захист різних категорій осіб. Соціальна стабільність суспільства, зміст життєдіяльності людей стають неможливими без застосування наукових знань, які забезпечують підґрунтя професійної соціальної роботи. Як зазначають вчені Г. Адамс, Г. Бернгард, Х. Графф, Т. Дьячек, Т. Лейн, А. Ляшенко, К. Марлоу, Є. Холостова, С. Шардлоу та ін., дослідницька практика соціальних працівників, яка реалізується шляхом їхньої участі в дослідно-експериментальній роботі, є невід'ємною складовою професійної діяльності.

Для визначення поняття «науково-дослідницька робота» соціальних працівників варто зауважити, що дослідницька практика завжди підпорядковується певним способам логічної систематизації емпіричних даних, послідовному застосуванню аргументів. При цьому наукові дослідження поділяють на теоретичні та прикладні. Як і в будь-якій сфері пізнання для соціальної роботи важливі обидва види, оскільки вони спрямовані на отримання нових знань, які виробляються за допомогою загальних і

спеціальних засобів пізнавальної діяльності. Результати теоретичних і прикладних досліджень у соціальній роботі відрізняються за рівнем і ступенем узагальненості отриманих знань, які поділяються на рефлексивно-теоретичні, експериментально-теоретичні, дослідно-теоретичні, емпіричні. З ними співвідносяться відповідні види дослідницької діяльності.

Рефлексивно-теоретичні дослідження належать до сфери інтересів теорії соціальної роботи. На цьому рівні працюють професійні дослідники-науковці. Метою цих досліджень є вироблення знань, які науково обґрунтовують теоретичні основи професії соціальної роботи. Цей рівень пов'язаний із створенням методології та теорії соціальної роботи. Потреба в їх реалізації виявляється у випадках відсутності спеціалізованих методів і засобів дослідницької діяльності, що виражається в постановці нової, нестандартної дослідницької мети. Суть методологічної діяльності полягає в адаптації до даного (конкретного) нового завдання або ситуації попереднього пізнавального досвіду з метою вироблення на його основі плану пошукової роботи з вирішення означеного завдання. Пошук нових методів і засобів наукового пізнання має евристичний характер і спирається не тільки на правила, але й на інтуїцію, уяву і творчість.

Варто відзначити, що науково-дослідницька діяльність в будь-якій галузі знань, в тому числі в соціальній роботі, вимагає чіткого і конкретного формулювання проблеми, яка повинна відображати протиріччя між знаннями про об'єкт дослідження (наприклад, конфлікт соціальних ролей у сім'ї) і незнанням шляхів, засобів і методів їх вирішення (навчання рольового репертуару, перерозподіл ролей, передача окремих ролей іншим соціальним інститутам та ін.). Зауважимо, що глибоке діалектичне розуміння соціальної проблеми є методологічним підґрунтям, яке забезпечує оптимальний вибір методів і засобів її вирішення. У сфері соціальної роботи це пов'язано з тим, що поряд з науковим, дослідницьким підходом до професійного вирішення певної проблеми використовуються й інші фактори: цінності, традиції суспільства чи

соціальної групи, релігійні переконання, особистий досвід та інтуїція соціального працівника, законодавчі норми [1, с. 5].

Два інших напрями досліджень – експериментально-теоретичний і дослідно-теоретичний реалізуються через удосконалення теорій, які лежать в основі соціальної роботи, а також соціальних технологій, конкретних програм і рекомендацій, орієнтованих на їхнє практичне застосування. На цих рівнях конструюються парадигми, теорії, концепції і підходи до соціальної роботи. При цьому проявляється особлива риса соціальних наук, яка принципово відрізняє їх від природничих (фізики, хімії, біології та ін.). У природничих науках на кожному історичному етапі розвитку суспільства можна виділити визначальну парадигму, окреслену позицію дослідження і розуміння образу світу. Ця парадигма носить інструментальний характер і дозволяє розрізняти науковий факт від ненаукового.

Соціальні науки, до яких відноситься теорія соціальної роботи, поліпарадигмальні. Вони включають в себе кілька одночасно існуючих і рівноправних парадигм. Причому кожна з них має свої методологічні принципи та інструментальне втілення. Будь-яка парадигма вибіркова в оцінці фактів і має пріоритети в об'єкті вивчення, тому вибір різних методологічних підходів до дослідження соціальної проблеми неминуче виливається в модифікацію теорії і технологій роботи. Іншими словами, знання, отримані в соціальних науках мають набагато менший «час життя» і є більш локалізованими в сфері застосування, аніж знання в природничих науках [2].

Отже, будь-яке університетське навчання, яке дає майбутнім соціальним працівникам міцні теоретичні знання в галузі гуманітарних наук (психології, педагогіки, соціології, теорії соціальної роботи, антропології, геронтології та ін.), не може назавжди зберегти свою інструментальну цінність. У сфері соціальної роботи набуті знання швидко «старіють» через динамічність соціально-економічної сфери та унікальність соціальних проблем клієнтів.

Практико-орієнтована спрямованість дослідницької діяльності на цих рівнях спрямована на всебічний і поглиблений аналіз ситуації, виявлення

головних проблем і протиріч, домінуючих тенденцій і перспектив розвитку соціальних відносин. Здійснений аналіз засвідчує, що дослідницькі завдання експериментально-теоретичного та дослідно-теоретичного рівнів зорієнтовані на вивчення і науковий аналіз реально існуючої соціальної ситуації. При цьому задається характер, зміст, форми прояву об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають як на саму ситуацію, так і на можливі теоретичні підходи, моделі вирішення соціальних проблем. Особливе значення це має для сфери управління соціальної роботи, що передбачає реалізацію функцій соціального планування та прогнозування.

Відповідно до діалектичного принципу нерозривної єдності теорії і практики, практична соціальна робота супроводжується рефлексивно-теоретичним і експериментально-теоретичним рівнями отримання наукового знання: вона будується з опорою на них; надає емпіричний матеріал, який актуалізує теоретичні дослідження; саме в практиці теоретичні знання проходять перевірку і знаходять своє підтвердження; ці знання відкривають перспективи розвитку і вдосконалення соціальної роботи.

Особливе місце в соціальній роботі займають емпіричні дослідження. Підтримуючи позицію Г. Бернгарда, визначимо деякі специфічні риси дослідницької діяльності соціальних працівників [3, с. 128]: розуміння соціальної обумовленості проблем клієнтів; опора на наукові підходи до вирішення соціальних проблем; акцентування на дослідженні окремої ситуації (випадку); герменевтичний аналіз; підкріплення теоретичних знань практичним досвідом та інтуїцією фахівця.

Використовуючи прийняту класифікацію наукових досліджень (фундаментальні, прикладні дослідження і розробки), науково-дослідницька діяльність у практичній соціальній роботі містить елементи розробки і прикладного дослідження. Причому дослідний процес тут включає елементи як теоретичних методів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, систематизацію, класифікацію та ін.), так і практичних (інтерв'ювання, анкетування, бесіда, спостереження, польові дослідження та ін.). Його спрямованість полягає в

створенні знань, необхідних для ефективного вирішення соціальних проблем кожного клієнта (соціум, група, індивід), поліпшення соціального благополуччя суспільства в цілому.

Слід визнати правомірність позиції Е. Баббія, Дж. Гіннелла, К. Марлоу, А. Рубіна та інших вчених про те, що технологія соціальної роботи і дослідницька діяльність в процесуальному плані мають багато спільного. Так, характерними етапами, властивими технології соціальної роботи є: а) визначення соціальної проблеми клієнта; б) розробка можливих напрямків вирішення проблеми; в) вибір методів і засобів її вирішення; г) реалізація задуму з вирішення соціальної проблеми клієнта; д) оцінка ефективності виконаної роботи; е) вироблення рекомендацій для подальшого самостійного вирішення клієнтом подібних соціальних проблем; ж) рефлексія набутого соціальним працівником досвіду.

Підводячи підсумки проведеного дослідження можна зробити висновок, що в широкому сенсі науково-дослідницька діяльність соціального працівника передбачає наукове вивчення соціальних проблем, в результаті якого здійснюється внесок у масив узагальнених знань в галузі соціальної роботи. Таким чином, дослідницька діяльність є невід'ємною складовою діяльності соціальних працівників і реалізується за рахунок виділення в системі соціальної роботи дослідницької підсистеми.

Література

1. O'Hare T. Integrating Research and Practice: a Framework for Implementation / T. O'Hare // *Social Work*. – 1991. – V. 36. – P. 220 – 222.
2. Дьячек Т.П. Традиции исследований в социальной работе: опыт зарубежных стран: Учеб.-метод. пособие / Т.П. Дьячек. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2000. – 147 с.
3. Бернгард Г. Качественные и количественные методы исследования в социальной работе/ Г. Бернгард // *Теория и практика социальной работы: Отечественный и зарубежный опыт: В 2 т. – Т.1. – М.-Тула: АСОПиР, 1993. – С. 127 – 134.*